

11003007
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

СИСТЕМА І СТРУКТУРА

СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ:

ПАМ'ЯТІ АКАДЕМІКА Л.А. БУЛАХОВСЬКОГО

Збірник наукових праць

НАЦІОНАЛЬНА
ПАРЛАМЕНТСЬКА
БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНИ

КИЇВ
ЗНАННЯ УКРАЇНИ
2006

2908688ч
115
115

Обов'язковий примірник

Редакційна колегія:

В.І. Гончаров, канд. філол. наук, професор (відповідальний редактор);
А.М. Григораш, канд. філол. наук, доцент (відповідальний секретар);
М.Я. Брицин, докт. філол. наук, професор;
Л.П. Іванова, докт. філол. наук, професор;
Ф.О. Нікітіна, докт. філол. наук, професор;
Н.І. Озерова, докт. філол. наук, професор;
М.Я. Плющ, докт. філол. наук, професор;
О.О. Тараненко, докт. філол. наук, професор;
Л.С. Віннічук, канд. педагог. наук, доцент;
О.І. Дашенко, канд. філол. наук, доцент;
М.П. Дворжецька, канд. філол. наук, професор;
Т.І. Плужнікова, канд. філол. наук, доцент;
Т.В. Слободянюк, канд. філол. наук, доцент;
М.М. Тягунова, канд. філол. наук, доцент;
Н.В. Хруцька, канд. філол. наук, доцент.

Рецензенти:

Н.Л. Іваницька, докт. філол. наук, професор;
Є.А. Карпіловська, докт. філол. наук;
Т.Ю. Ковалевська, докт. філол. наук;
Л.М. Полюга, докт. філол. наук, професор;
О.А. Сербенська, докт. філол. наук, професор.

С40 Система і структура східнослов'янських мов: Пам'яті академіка Л.А. Булаховського: Зб. наук. праць (Редкол.: В.І. Гончаров (відп. ред.) та ін. — К.: Знання України, 2006. — 316 с. Бібліогр. в кінці ст. — Укр., рос.
ISBN 966-7201-26-0

У збірнику вміщено наукові праці докторантів, аспірантів, професорсько-викладацького складу мовознавчих кафедр Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова та інших вузів України з актуальних проблем східнослов'янського мовознавства. Тематика статей охоплює питання граматичної будови і лексичного складу східнослов'янських мов, етимології і словотвору, історії і взаємодії мов, культурології і стилістики. Об'єктом лінгвістичного аналізу виступають структурні одиниці різних рівнів мовної системи. У полі зору мовознавців питання фонетики, морфології, синтаксису, лексикології, термінології та лексикографії.

Для викладачів, аспірантів, студентів філологічних факультетів, учителів української та російської мов середніх шкіл та гімназій.

ББК 81.2я43

ISBN 966-7201-26-0

© Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, 2006
© Автори статей, 2006

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Остання чверть ХХ і початок ХХІ сторіччя характеризуються глибокими зрушеннями в світовій економіці і міжнародних відношеннях. В результаті цих процесів розширюються і поглиблюються міжнародні зв'язки, як між людьми так і між державами, а для цього необхідно володіти мовою, і не просто мовою, а культурою ведення розмов. Відбувається обмін інформацією, досвідом, спеціальною літературою, технологіями між українськими і іноземними (зокрема англомовними) організаціями.

Цивілізоване суспільство вимагає від громадян культури мовлення та спілкування, що є ваговою складовою загальної культури, одним з найважливіших показників рівня його розвитку. Сучасні філософи, філологи, психологи, педагоги, соціологи вважають, що культура є сукупністю форм людських спільнот, які втілені в мовленні, спілкуванні, звичаях, традиціях, нормах, цінностях, мотиваціях тощо. Мові, рівню її культури належить визначальна роль у взаємовідносинах спільнот сучасного соціуму. Генна пам'ять людини користується механізмом трансляції досягнень цивілізації та зв'язку між поколіннями саме завдяки засобам мовлення.

У нових соціально-економічних умовах розвитку державності зростають значення й вимоги до формування соціально активної, культурної та духовно багатой особистості. Однією з основних умов цього процесу є набуття школярами вмінь і навичок вільно й грамотно володіти не тільки рідною мовою, а мовою інших держав для розуміння явищ, що трапляються в світі. Без цього неможливо викласти власну думку, оформити діловий документ, грамотно й переконливо представити виробничі інтереси, а отже, виконувати функції, покладені на нас суспільством. Тому навчити школярів змістовно, граматично правильно й стилістично вправно висловлювати свої думки є завданням подальшого вдосконалення роботи вчителя-філолога і особливо «іноземного-філолога».

Формування мовленнєвої культури в процесі оволодіння мовою визначено Державною національною програмою «Освіта» одним з пріоритетних напрямів перебудови школи. Щоденно спілкуючись з учнями, учитель може формувати їх мовну культуру та здійснювати мовне виховання. Адже спілкування в процесі вивчення іноземної зокрема англійською мовою є міцною базою формування світогляду, національної свідомості, культури співжиття, любові до рідної землі, порівнюючи різні мови. Педагоги-філологи пояснюють учням, що культура мови — це показник, який визначається загальноприйнятими орфоепічними, лексичними, словотворчими, граматичними, правописними та стилістичними нормами.

Ще в школі учні мають усвідомити, що культура мовлення передбачає, по-перше, безумовне дотримання (усно та на письмі) норм літературної мови, по-друге, мовленнєву майстерність того, хто говорить або пише.

Учитель є взірцем носія як державної мови так і мови, яку він викладає, навчаючи учнів. Через змістовність, дотримання логічної послідовності та зв'язності викладу, зрозуміле вживання наукових термінів, понять, їх тлумачення через адекватні граматичні форми й стилістичні конструкції вчителі-філологи формують культуру мови школяра. Тому мова вчителя на уроці має відзначатися образністю та емоційністю, умінням стилістично вправно висловлюватись. Суха, надто близька до навчального тексту передача змісту параграфа чи розділу підручника не викликає інтересу в учнів, не збуджує їх до активної пізнавальної діяльності.

Важливою частиною навчання іноземній мові є зацікавленість предметом, що вивчається, адже добре виходить те, що до вподоби, що викликає інтерес.

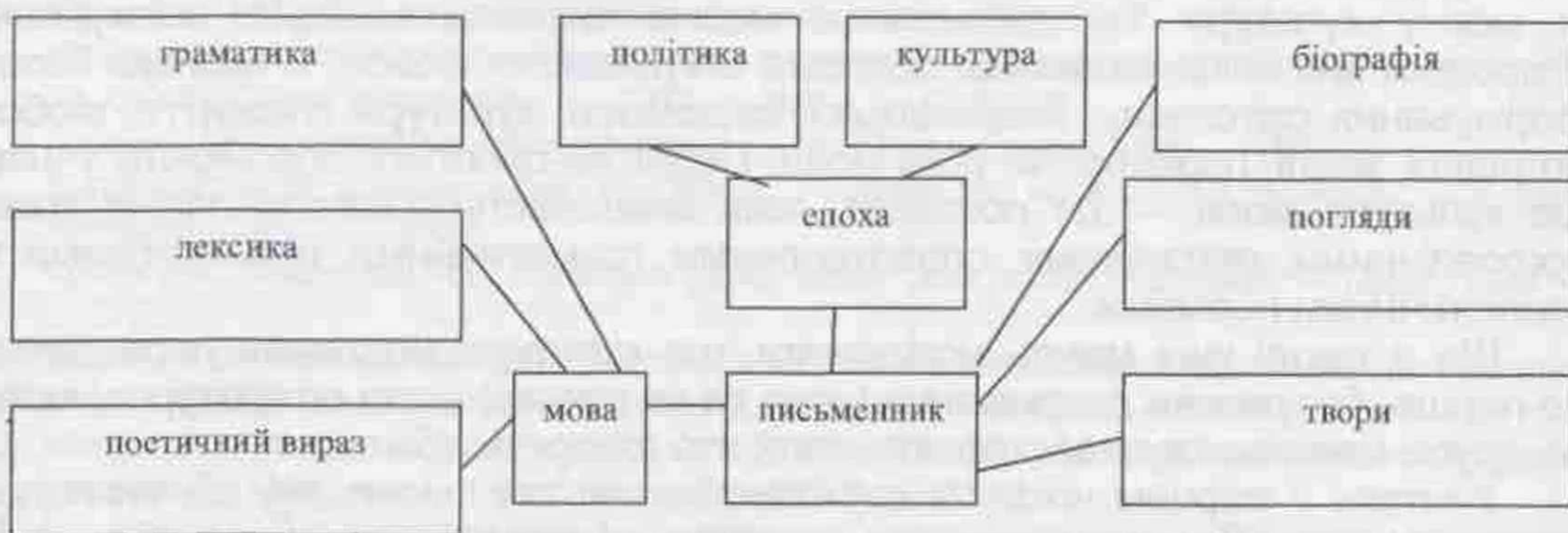
Використовуючи різні методики при навчанні англійській мові, проводячи традиційні уроки, уроки-бесіди, уроки конференції, уроки-змагання, ми намагалися підняти інтерес до свого предмету через театралізовані уроки, уроки-свята. Такі уроки сприяють розширенню кругозору учнів, розвитку комунікативних навичок, розширенню активного словника, а головне, дають можливість кожному учню відчувати себе удавальником через рольову гру, що формує вміння вести діалог і таким чином впливає на культуру мовлення.

Театр — мистецтво синтетичне, воно об'єднує в собі можливості літератури, акторського виконання, музики, танцю. Прийоми драматизації можна застосовувати на всіх етапах вивчення англійської мови при формуванні культури мовлення. Нами розроблено ряд уроків по вивченню англійської граматики, на яких граматичний матеріал закріплюється через розігрування невеликих вистав. Багаторазове повторення в мові виконавців допомагає закріпленню граматичного матеріалу.

На уроках домашнього читання учні читають книжки англійськомовних авторів. Популярністю користуються твори О. Уайльда, М. Твена, Ш. Бронте, К. Дойла, В. Шекспіра, Б. Шоу, О'Генрі, Моєма

Готуючись до уроку, учителю необхідно не лише продумувати його зміст, порядок викладу, пояснення нового матеріалу, а й дбати про мовне його оформлення: як, якими словами передати учням потрібну навчальну інформацію. Крім того, учителі готують школярів і до виступів на уроці, на засіданнях гуртків, шкільних конференціях, захисту доповідей на засіданнях Малої академії наук тощо. У процесі підготовки наукового повідомлення вчитель працює з юним доповідачем над характером змісту виступу, його лексичними, фразеологічними та граматичними особливостями. Вимоги до усних відповідей, письмового викладу знань учнів повинні бути підпорядковані одному закону культури мови.

Під час проведення на уроці бесіди з учнями вчителю потрібно глибоко продумати систему запитань, що будуть поставлені учням, і передбачити їхні відповіді. Такі уроки ми проводимо за схемою:

Такі уроки стають інтегрованими. Наприклад, свято присвячене В. Шекспіру, вміщує в собі знання епохи, в якій жив і працював В. Шекспір, знайомство із середньовічною музикою, танцями, піснями, впливають на культуру багатства англійської мови.

Вивченні іноземної мови неможливо без вивчення традицій і культури країни, в якій розмовляють на цій мові. Нами накопичено багатий досвід по проведенню театралізованих свят Хеллоуін — «Кентерберрійське привидение», на День

святого Валентина — уривки із Макбет Шекспіра на Різдво — «Дари Волхвов» или «Третій інградієнт» О'Генрі.

Коли учні грають у виставі, виникає дуже сильне відчуття зв'язку між емоцією, думкою, справою і словом, між мовою і життям, оскільки емоції і поступки персонажей підштовхують до народження слова та його культурної форми.

У багатьох шкільних навчальних кабінетах є поради учню щодо формування загальномовленнєвих умінь та навичок. Для прикладу наведемо кілька з них: говорити в помірному темпі, чітко, вільно, виразно, з відповідною силою голосу; слухати вчителя зосереджено; відповідати на запитання зв'язано, трьома-чотирма реченнями передати почуте й побачене; з повагою звертатися до вчителя, учнів, батьків.

Відповідальність за успішне оволодіння учнями культурою усного та писемного мовлення, сталими орфографічними й пунктуаційними навичками покладається на вчителя. Отже, його мовлення має бути і правильним, і виразним, і чітким, і слугувати зразком для учнів. Неухильним законом має бути дотримання мовного режиму на уроці й у позаурочний час.

Під час педагогічних досліджень у ряді київських шкіл ми часто спостерігали, що на перерві та після уроків зникає вишукана літературна мова юних гімназистів і ліцеїстів, панує жахливий суржик і несловникові форми.

Мовні недоліки учнів слід виправляти після кожної відповіді, якщо вона коротка. А ні — то використовувати логічні інтервали, бо часті зауваження вчителя переривають думку учня.

Діалектне оточення змушує вчителя фіксувати всі відхилення від літературної мови (фонетичні, лексичні та граматичні) і здійснювати цілеспрямоване виховання у своїх учнів культури мовлення.

Формуючи в учнів культуру писемного мовлення, учитель стежить за виробленням навичок чіткого та правильного почерку, охайністю ведення зошитів, підготовленням рефератів чи будь-яких записів.

Вчителі мають дотримуватись єдиного мовного режиму, запровадженого в школі.

Відвідуючи уроки, ми часто чуємо в мові вчителя лексичні недоліки, багатослів'я, уживання зайвих слів, тавтологія, діалектизми знижують рівень культури мови як учителя, так і учнів.

У процесі навчання учні дізнаються про глибокі теоретичні основи формування мови різних народів.

У багатьох випадках учителеві доводиться посилатись на орфографічний словник, підручник, добиватись, щоб дитина зрозуміла кожне нове слово. У процесі вивчення різних шкільних предметів, в науках, що викладаються в школі є запозичення з інших мов, наприклад при вивченні фізика, хімії, біології, географії вчителі здебільшого користуються термінами, що увійшли в ці науки з грецької, латинської, французької, іспанської, португальською мов. Таким чином педагоги-предметники зобов'язані дбати про культуру міждисциплінарного мовлення та письма учнів, адже це відображає рівень їх мислення.

На уроках в школі учні оволодівають великої кількістю інформації. Як свідчить досвід багатьох учителів, це легше зробити у формі ділової гри. Саме гра допомагає учню успішно засвоювати нові слова, терміни, поняття, назви, бо під час гри вони кілька разів повторюють ці слова в різних педагогічних ситуаціях, що сприяє кращому запам'ятовуванню та їх правильному вживанню.

Формуванню культури мови в школярів на уроках іноземної мови передують теоретичний матеріал про утворення етносів у світі та порівнюючи їх з українським.

У школі учні дізнаються, що класифікація народів заснована на мовному принципі. За своїм походженням мови об'єднуються в підгрупи, групи та мовні

сім'ї. Народи світу розмовляють на більш як 5,5 тис. мов. Половина населення світу належить до індоєвропейської мовної сім'ї. Це жителі Європи, Азії, Америки, Австралії. Найбільш поширеною мовою на Землі є китайська — нею розмовляють понад 1,1 млрд. осіб. Другою є англійська — нею розмовляють 350 млн жителів планети. Іспанською мовою розмовляє 250 млн. осіб, арабською — 220 млн осіб. Близько 1,5 тис. мов належать до тих, які ще повністю не сформувалися або вимирають. Це 250 мов австралійських аборигенів, 170 мов північноамериканських індіанців (з них 3/4 народів не мають писемності, їхня мова є лише розмовною). Жителі острова Нова Гвінея розмовляють майже тисячею мов. А в басейні річки Нігер, в Африці, люди розмовляють 280 мовами.

Збагачення словникового складу української мови шляхом лексичних запозичень з інших мов світу стало предметом дослідження багатьох сучасних лінгвістів.

Метою наведених нижче варіантів уроків є обробка процесу навчання учнів загальноосвітніх закладів вищо-часовій системі англійського дієслова на базі комунікативної методики і на матеріалах групи теперішніх і минулих невизначеного часу. Вважаємо за потрібне відвести дві академічні години (2x45 хв.) на кожний з уроків для більш детального вивчення матеріалу. Наведемо уривок уроку. В тексті є скорочення: Т: вчитель (teacher), Р: pupil (учень).

Для того, щоб передати незакінчену дію, в англійській мові вживається теперішній подовжений час The Present Continuous Tense. Він виникає за допомоги особної форми дієслова *to be* и прислівнику теперішнього часу.

Тренувальне завдання для учнів The Present Continuous Tense в усній мові здійснюється засобом виконання серії вправ:

Т: Скажіть чи правильно я називаю дію, що виконую, застосовуючи при цьому Yes або No. (пише на дошці і говорить) I am cleaning the blackboard.

Т: Повторюйте за мною наступні речення і виконуйте відповідні дії: I am taking a book. Am I taking a book? Yes, I am.

Т: Прослухайте речення, які я зараз скажу, і скажіть, що ви робитиме теж саме: I am sitting.— I am sitting too.

Т: А зараз попросимо учня Диму Авраменка побути «Фомою розсіяним». «Фома» має виконати декілька дій і одночасно описати їх. Якщо він щось переплутає, ми разом допоможемо йому сказати, що він робить. You are going to the teacher's table. Go to your desk, please.

Т: Уявіть собі, що ви не дочули мого питання і перепросить мене: I am counting the books.

Р: Are you counting the books? Etc.

Т: You are speaking Russian now.

Р: No, I am speaking English now.

Варто проілюструвати вживання Present Indefinite в тексті, пропонуючи учням наступну вправу:

Прослухайте розповідь про робочий день Алика та поясніть, чому, вживається форма Present Indefinite.

«Alec usually gets up at 7 o'clock. He opens the window and does his morning exercises. He washes his face and hands. Then he dresses and has his breakfast. After breakfast he puts his books into his bag. At half past seven he goes to school.»

Далі учням пропонується вправи на з'ясування випадків вживання теперішнього невизначено і теперішнього подовженого часів в англійській мові.

Завдання:

1. Прослухайте опис ситуацій на українській мові і скажіть який час — Present Indefinite або Present Continuous — вжив в них англієць:

1) Петрик дуже добре тримається на воді. Ось він пливе по третій доріжці)

2) Як ми високо летимо — зойкнула маленькая Наталочка, подивившись в ілюмінатор.

— Так, наші літаки літають високо, — відповів батько.

2. Прослушайте два речення і скажіть, в якому з них дія відбувається в момент мовлення. Зразок: I speak English at English lessons. Now I am speaking English too.

4. Поясніть вживання часів в наступних реченнях. Зразок: She swims well. But she isn't swimming now, etc.

Вчителем підводиться підсумок: Для того, щоб виразити, що відбувається зазвичай, необхідно вжити теперішній невизначений час The Present Indefinite Tense. Для тренування Present Indefinite в усному мовленні учнів можна скористатися наступними вправами:

1. Повторіть наступне речення, звертаючи увагу на інтонацію загальних і спеціальних питань.

2. Поставте якомога більше питань, користуючись таблицею, дайте відповідь на них, звертаючи увагу на порядок слів питальної форми та розповідних реченнях.

3. Запитайте у сусіда по парті, подобається йому навчатися? Зразок: Does your friend like to read?

4. Розкажіть, що робите вранці, після школи та ввечері, застосовуючи початок речень. Зразок: In the morning I get up I open.... I wash.... I dress.... I have breakfast....

Всі ці мовні афронти формують в учнів певне ставлення до проголосу словосполучень. При перекладі, також варто притримуватись правильної літературної мови, адже все це впливає на загальнолюдську культуру учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляев О. Лінгвістичний аналіз мовлення вчителя // Українська мова і література в школі. — 1999. — № 1.
2. Дика Н.М. Поняття культури мовлення учнів // Дивослово. — 2002. — №2.
3. Дика Н.М. Формування культури мовлення у процесі навчання учнів загальноосвітньої школи (теоретичний і практичний аспекти) // Освітнянські відомості. — 2002. — № 2.
4. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради: Навч. посібник. — 2-ге вид. стереотип. — К.: Либідь, 2001. — 240 с.
5. Ткаченко А. У мові — характер // Київська правда. — 1994. — № 84.

О.В. Нікітченко

СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ІНТЕРОЦЕПТИВНІ ВІДЧУТТЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Інтероцептивні відчуття, рецептори яких розташовані у внутрішніх органах і тканинах тіла, відображають стан внутрішніх органів людини. До них належать органи та больові відчуття. Органічні відчуття характеризують голод, ситість, спрагу, втомленість, сонливість, недомагання, тошноту тощо. Больові відчуття відображають інтенсивність подразника, його якості, місце дії [1, с.207-208; 2, с.207].

Семантична група «Органічні відчуття» на основі проведеного аналізу нараховує 152 ФО на матеріалі української мови та 110 англійських відповідників. Крім вище зазначених відчуттів, до даної групи належать відчуття, що характеризують слабкість, кволість, виснаженість, запаморочення, апетит та його відсутність, сп'яніння або тверезий стан. Дані ФО, що характеризують ці відчуття, утворюють синонімічні ряди.